

10 Şubat 2009 tarihinde Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesinde düzenlenen basın toplantısı ile basına tanıtımı yapılan, 96 sayfalık GAP Eylem Planı İnceleme ve Değerlendirme Raporunun daraltılmış özeti aşağıda sunulmuştur.

GAP EYLEM PLANI İNCELEME VE DEĞERLENDİRME RAPORU

Başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınan GAP, 1989 yılında GAP Master Planının hazırlanması ile bölgeler arası kalkınmışlık farkını azaltmayı hedefleyen entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür. Entegre bir kalkınma projesi olan GAP, sektörler bazında plansız ve dengesiz bir gelişim göstermiş, enerji dışındaki sektörlerde hedeflenen gelişmeler sağlanamamıştır.

2008-2012 yıllarını kapsayan ve 73 eylem içeren GAP Eylem Planı, Diyarbakır'da, 27 Mayıs 2008 tarihinde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanmıştır. Belgede GAP'ın başarılı bir proje olduğu iddia edilmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1987'de milli gelirden % 5 pay alırken bu rakam 2001 yılında yine % 5 olarak gerçekleşmiştir. Yani GAP Güneydoğu Anadolu Bölgesinde milli gelirin artışına da bir katkı sağlamamıştır. GAP, enerji yatırımlarının gerçekleşme oranı % 80'ler civarında iken, sulama yatırımlarının gerçekleşmesi % 14'lerde kalan bir proje olmuştur. GAP, bu nedenlerle başarısız bir projedir. Türkiyenin geneline katkı sağlamıştır; ancak bölgesel kalkınma sağlanamamıştır.

GAP'taki enerji santrallerinin toplam kurulu gücü 7.476 megawatt olup yılda 27 milyar kilowatsaat enerji üretimi öngörülmektedir. Tesislerin açılışından 2006 yılı sonuna kadar toplam 274,3 milyar kilowatsaat hidroelektrik enerji üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu enerjinin parasal değeri yaklaşık 16,5 milyar \$'dır. (1 kWh = 6 cent)

Eylem Planındaki finansmanın temini sorunu muallâkta olan bir konudur. Planda belirtilen yaklaşık 5 milyar YTL'lik dış finansmanın ne şekilde alınacağını, şartlarını ortaya koymamaktadır. Geri kalan 14,5 milyar YTL'lik kaynak için ise Hükümet, GAP'a işsizlik sigortası fonundan para aktarmayı

planlamaktadır. Küresel mali kriz ve IMF süreçleri planda belirtilen sürede ve miktarda bütçenin sağlanmasını zora sokmaktadır.

GAP Eylem Planında eğitim, sağlık, kültür, ulaşım, altyapı gibi alanlarda planlanan yatırımlar, devletin yatırım planlarında belirtilen yatırımların bir bölümüdür ve bunlar yapılması zorunlu; önceden planlanmış ve ödenekleri mevcut olan hizmetlerdir. Kalkınma mantığı içerisinde sunulması yanlıştır.

Kürtçe yayın ve GAP kapsamında sıkça dile getirilen 3.800.000 kişiye istihdam konularında da komisyonumuzca değerlendirmeler yapılmıştır.

DPT planında 2011 yılına kadar 1.100.000 kişiye istihdam yaratılacağı açıklanmıştır. Ayrıca 2007'deki 25 milyar YTL'lik yatırımın sadece 133.000 kişilik bir istihdamı öngörmüştür. Bu bilgiler ışığında GAP'ta kalan 26 Milyar YTL'lik bütçenin 3.800.000 kişiyi istihdam etmesinin imkansız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kürtçe yayın, Kürt sorununun çözümü konusunda sihirli bir değnek gibi sunulmaktadır. Kürt dilinin yasaklandığı, kullanımının önünde engellemelerin olduğu bir uygulama ortamında Kürtçe televizyonun çok önemli ve inandırıcı bir adım olmadığı açıktır.

Kürt sorununun çözümünü paketlerde aramak yanlıştır. Son 25 yıllık zaman dilimi içerisinde Kürt sorununun barışçıl demokratik yollarla çözülmüş olması, sorunu kangrenleştirmiştir. Eğer bölgeye huzur ve refah gelecekse, bu ekonomik ve sosyal düzenlemelerin yanında siyasal taleplerin karşılanması ve kanın durmasıyla gelecektir.

EYLEMLER

4 ana başlıkta sunulan eylemlere aktarılabilecek kaynağın nereden bulunacağına dair bir veri sunulmamıştır.

I. EKONOMİK KALKINMANIN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi başlığı altında toplam 15 eylem yer almaktadır.

Cazibe Merkezleri

Cazibe merkezi oluşturma süreçleri ile ilgili net hedefler ortaya konmamıştır. GAP'ta kamu öncülüğünde bir sanayileşme stratejisi gerekmektedir. Bunun için 3 ile ayrılan pay olarak düşünülen 265.000.000 YTL yeterli olmayacaktır.

Teşvik Politikaları

Yatırımcının bölgeye ilgi duymasını sağlamak gerekir. Bunun için ise en önemli şart bölgedeki çatışmalı ortamın sona erdirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınmasıdır. Mevcut teşvik sistemi ağırlıklı olarak vergi muafiyeti ve istisnalarını içermektedir. Bu da bölgenin, bu destek sisteminden yeteri kadar yararlanmasını engellemektedir.

Kobi Destekleme ve Kümelenme

Bölgede ilk ve öncelikli olarak yapılması gereken iş, üretime dönük faaliyetlerin hayata geçirilmesi olmalıdır. Mikro kredi uygulaması iktidarın seçim yatırımı olmaktan öteye geçmemiştir, sektörel veya bölgesel büyümeyi sağlayamamıştır. Eylem Planına göre aktarılması planlanan kaynak Kobilerin büyümesi, gelişimi ve sektörel büyüme hedefleri ile örtüşmemektedir.

Teknoparklar

Eylem planında 3 üniversite için toplam 6.000.000 YTL ayrılmasının planlanması bu hedeflerin gerçekleştirilebilirliği açısından hayalcilikten başka bir şey değildir.

Kültür Turizm

Bölgenin turizm potansiyellerinin geliştirilmesine dönük çalışmalar yapılmalı, bu çalışmalar altyapı, ulaşım olanakları, tesisleşme ve nitelikli işgücünün yetiştirilerek istihdam edilmesine yönelik çalışmalarla at başı sürdürülmelidir.

Planda yer alan “*Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma ve Kazı Kurtarma Projesi bitirilecektir*” eylemi aslında Hasankeyf ve çevresindeki höyükler gibi çok büyük bir turizm potansiyelini bitirmeyi hedefleyen bir aldatmacadan başka bir şey değildir.

Doğal Kaynaklar ve Yenilenebilir Enerji

Orman varlığı zayıf olan bölgede orman çalışmaları yapılmalıdır; ancak bölgede yanan/yakılan ormanların gündeme bile gelmemesi, söndürme çalışması yapılmaması inandırıcılığı ortadan kaldırmaktadır.

Yenilenebilir enerji hem yerli hem temiz olması açısından ülke çapında tercih edilmelidir. Eylem Planında bu konu yüzeysel olarak değerlendirilmiştir.

Tarım

Tarım, bugüne kadar gerçekleştirilen Şeker Yasası, Tütün Yasası, tarımsal alanların sulamaya açılmaması düzenleme ve uygulamalarla, tarım ve hayvancılığa verilen desteklerin azaltılması ve zorunlu göç nedeniyle bitirilmiştir.

Bölgede sulu tarım ve sulama sistemleri bulunmadığından tarımsal faaliyet düşük verimle gerçekleştirilmektedir. Eylem Planında değinilmeyen, ancak çok önemli konuların başında mülkiyet sorunu gelmektedir; arazi toplulaştırma ve toprak reformu konuları planda dikkate alınmamıştır.

GAP Eylem Planında “müjde” olarak sunulan “mayınlı araziler”in temizlenerek üretime kazandırılması konusu tartışmalıdır. Mevcut haliyle bu arazilerin tarıma kazandırılacağı söyleminin, bölgeyle bir alakası yoktur.

Eylem Planında hayvancılıkla ilgili hiçbir tedbir yer almamıştır. Yayla yasakları, köy boşaltmaları hayvancılığı bitirmiş; Türkiye’yi et ithal eden bir ülke konumuna geriletmiştir.

II. SOSYAL GELİŞMENİN SAĞLANMASI

Sosyal gelişmenin sağlanması başlığı altında toplam

29 eylem yer almaktadır. Sosyal gelişmenin sağlanması başlığıyla sunulan Eylemlerin çoğu, bölge Cumhuriyet dönemi boyunca ihmal edilmemiş olsaydı bugün ihtiyaç duyulmayacak çalışmalardan oluşmaktadır.

Eğitim

Plandaki eylemler hedefler yönünden oldukça cılızdır. İlköğretimde ve ortaöğretimde gerçekçi derslik ihtiyacı belirlenerek çalışmalar yapılmalıdır. Anadilde eğitim ve nitelikli öğretmen ihtiyacı karşılanmalıdır.

Bölgede 3 olan üniversite sayısı 8'e çıkarılmıştır. Yeni açılan üniversitelerin ise en azından öğretim elemanı ihtiyacının hangi yöntemle giderileceği konusu kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

İstihdam

Eylem Planının genelinde iş imkanı sağlayabilecek kalemler olarak yol, okul gibi altyapı çalışmaları, tarımsal üretimle birlikte tarım işçiliği ve enerji yatırımları gibi başlıklar bulunmaktadır. Bu alanlardaki istihdam ağır işçilik ağırlıklı, geçici süreli, genelde kayıt dışı ve ucuz işgücüne dayalıdır. Dolayısıyla istihdam mantığı içerisinde sunulması yanlıştır. "Bölgesel Asgari Ücret" uygulaması kabul edilemezdir.

Baraj inşaatlarında da, yaratılan kanının aksine, yüksek nitelikli ve sayıca fazla düzeyde bir istihdam söz konusu olmamaktadır. Ilısu için bölgede 10.000 kişiye istihdam alanı açacağı şeklindeki beyanlar verilmiştir. Hidroelektrik santraller, enerji üreten elektrik santralleri içerisinde en az istihdam sağlayan alanlardır. Ilısu barajı biterse en fazla 200 kişi sürekli olarak çalışabilecektir. İnşaat safhasında ise bölgede niteliksiz, asgari ücretle ve en fazla birkaç yıllığına ortalama 2.315 personel çalıştırılacağı resmi belgelerde yazılıdır.

Bütün bunlar üst üste konduğunda, Eylem Planının, refah düzeyini artıracak, kişileri üretime kazandıracak ve yoksulluğu yenmeyi sağlayacak bir istihdam hedefinin uzağında bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Sağlık

Hastanelerin kapasiteleri ve sayıları yetersizdir. İl ve ilçelerde hastanelerin çoğunda uzman hekim sıkıntısı yaşanmaktadır. Diyarbakır'ın Lice ilçesindeki devlet hastanesinin entegre hastaneye dönüştürülmesi, Eylem Planının hedefleriyle tezatlık içermesi açısından dikkate değer bir örnektir.

GSS ile birlikte yoksul bölge insanının sağlık hizmetinden nasıl yararlanacağı Planının konusu olmamıştır.

Sosyal Hizmet ve Yardımlar

Sokakta yaşayan çocukların, sokakta çalışan çocukların, kadınların sorunlarının çözülmesi için kapsamlı çalışmalar yürütülmelidir. Eylem planında geçen "Çocuk ve Gençlik Merkezi, Sevgi Evleri ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi, ÇATOM gibi yapılar sorunlara çözüm getirmeyecektir.

Köylere güvenli geri dönüşlerin teşvik edilmesi ve sağlanması gerekmektedir. Kentte yaşamaya devam etmek isteyenler için, tedbirler alınmalıdır. Sorun toplum merkezleri aracılığıyla rehabilite etmeyi hedefleyerek çözülemeyecek kadar derin ve karmaşık bir sorundur.

III. ALTYAPININ GELİŞTİRİLMESİ

Eylem Planında altyapının geliştirilmesi başlığı altında toplam 20 eylem yer almaktadır.

Sulama

Sulama, GAP'ta bugüne dek ihmal edilmiş bir konudur. 2008 yılında bölge illerinde yaşanan kuraklığın etkisiyle birlikte birçok çiftçi ürün alamamıştır. Bölgede yaşanan kuraklık nedeniyle bölgeyi afet bölgesi ilan etmeyen anlayışın bugün sulama yatırımlarından bahsediyor olması inandırıcılığa gölge düşürmektedir.

AKP iktidarı döneminde sulama yatırımları adeta unutulmuştur. Sulama yatırımlarının, GAP'ın toplam yatırımları içindeki payı 2003-2007 aralığında % 29'dan % 7'ye düşmüştür. Sulama kanallarının yap-işlet-devret modeli ile yapımı oldukça problemlili bir konudur. Devlet destekli, alım garantili bu

modelle birlikte kanallardan en iyi ihtimalle büyük toprak sahipleri yararlanabilecektir.

Enerji

Sadece 2006'da GAP'ta üretilen enerjinin karşılığı yaklaşık 1,2 milyar \$'dır. Ancak enerji üretiminden oluşan katma değerden bugüne kadar bölge hiçbir şekilde yararlanamamıştır.

Enerji başlığının en önemli konusu olan Ilısu Barajı verimsiz bir barajdır. Ilısu barajı bölgeyi kalkındırmayacaktır. Zira bölgede yıllardır çalışmakta olan daha büyük barajlar bölgeyi kalkındırmamıştır. Hasankeyf 12.000 yıldan bu yana bilinen bir yerleşim yeridir. Binlerce yıllık tarihsel değerlerimizi taşıyarak bozmaya, suya gömerek yok etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur.

Cizre barajı, Ilısu barajının yapımıyla koşullu olarak sunulduğundan 2012'ye kadar bitirilemeyecektir.

Ulaştırma

Ülke çapında çalışmaları yapılan bu altyapı hizmeti, kalkınma mantığıyla sunulmuştur. Plan ve ekleri incelendiğinde yol yapım çalışmalarının büyük bir kısmının yapımı devam eden işler olduğu anlaşılmaktadır.

Eylem Planında eksik bırakılan hususlar ise otobanın tamamlanması, sivil, uluslararası havalimanı yapımı ve demiryollarının rehabilitasyonu konularıdır.

Sosyal Fiziki Altyapı

Sosyal fiziki altyapı başlığı altında sıralanan ve belediyeler tarafından hayata geçirilecek çalışmalar Eylem Planı kapsamına alınarak sunulmuştur. Hedeflere ulaşmada belediyelerin önünün açılması gereklidir.

Bazı kurumlara ve TOKİ'ye plan tadilatı yetkisinin verilmesi planlama anlayışı açısından yanlıgılı bir uygulamadır. Ayrıca imar planı hazırlanarak planlı kent yaratma hedefiyle zıt bir mantığın ürünüdür.

IV. KURUMSAL KAPASİTENİN GELİŞTİRİLMESİ

Bu başlık altında toplam 9 eylem tanımlanmıştır. Kapasite geliştirme kurumların ihtiyaçlarını

belirleyen teknik bir çalışmadır. Bu çalışmadan önce siyasilerin kurumlar üzerindeki vesayet ilişkilerinin son bulması gerekmektedir. Ankara merkezli bürokratik yönetim anlayışı yerine yerinden yönetim sistemi esas alınmalıdır.

Kalkınma Ajansları, Eylem Planında yer alan ama değerlendirilmesi gereken bir başka konu olarak karşımıza çıkmaktadır. GAP özelinde kurulacak 3 ayrı ajansın GAP'a dair bütünlüklü bir yaklaşımı ve bakış açısını ortadan kaldıracağı da öngörülmelidir. Kalkınma ajanslarının GAP sürecinin sağlıklı bir şekilde, toplumu ve çevreyi esas alan bir kalkınma mantığı ve stratejisiyle yürütülmesine hizmet etmeyeceği açıktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Bölgede yürütülmesi gereken bütün çalışmalardan önce, Kürt sorununun, en genel tanımıyla demokratik, barışçıl yöntemlerle, halkların kardeşliğini, eşitliğini ve bir arada yaşamasını sağlayacak sosyal, siyasal tedbirlerle çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Ekonomik tedbirler, ancak bu çalışmalarla birlikte hayata geçirilirse inandırıcı ve sonuç alıcı olabilir.
- Kalkınma stratejileri belirlenirken merkezi planlama ile yerel gelişim ilkesi benimsenmelidir. Yerelliğe ve katılıma dayanmayan kalkınma planlarının başarı şansı yoktur.
- Sosyo-ekonomik olarak geri bırakılmış olan bölgeyi kapsayan bir yatırım seferberliği ilan edilmelidir.
- Bölgede istihdamı sağlayacak projelerin önünün açılabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Teşviklerin ve kamu yatırımlarının dağılımda bölgeye daha fazla pay ayrılmalı ve öncelik tanınmalıdır.
- Başta Ilısu baraj inşaatı olmak üzere gereksiz bütün enerji yatırımları durdurulmalıdır.
- Sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim imkanı yaratılmalıdır. Her basamak sağlık kuruluşunda Kürtçe konuşan sağlık personelinin bulunması sağlanmalıdır.

- Derslik sayıları artırılmalı, öğretmen açıkları kapatılmalıdır. Anadilde, parasız eğitim ve öğretimi sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Bölge üniversitelerine ciddi yatırımlar yapılmalı ve pozitif ayrımcılık sağlanmalıdır.
- Bölgeye kamu eliyle yatırım yapılmalıdır. Kamuda yatırımcı bir mantığın geliştirilmesi gereklidir.
- Sektörel bazda ve yatırımı bölgeye çekecek teşviklerin uygulanması gerekmektedir. Teşvik uygulaması bütün bölgeler için geçerli olmamalıdır.
- Kapsamlı uzun vadeli bölgesel kalkınma stratejisi, sosyal devlet anlayışı ekseninde hazırlanmalıdır. “Hayır” politikaları yerine çalışarak emeklerinin karşılığını alabileceği istihdam koşulları yaratılmalıdır.
- Yoksullukla mücadele sosyal devlet olmanın gereğidir. Ancak yoksullukla mücadele adı altında sadaka ve biat kültürünü hayata geçiren bütün uygulamalara derhal son verilmelidir. Dezavantajlı gruplar olarak adlandırılan bütün kesimlerin ihtiyaçlarını karşılayacak, insanca yaşamalarını sağlayacak kapsamlı, bağımsız projeler hayata geçirilmelidir.
- Zorunlu göç mağdurlarına tazminatlar ödenmeli; hem köylerine dönmek isteyenlere hem kalmak isteyenlere gerekli destekler sunulmalıdır.
- İstihdamı artırıcı önlemler alınmalıdır. Bölgeye ucuz işgücü deposu olarak bakma anlayışı terk edilmelidir.
- Bölgenin tarih/kültür/inanç turizmi merkezine dönüştürülmesinin koşulları yaratılmalıdır.
- Komşu ülkelerle ticaretin önündeki engeller kaldırılmalı, sınır ticareti teşvik edilmelidir.
- Yazılım sektörü başta olmak üzere bilgi teknolojileri sektörünün gelişmesi, yeni firmaların oluşması amacıyla özel bir teşvik programı düzenlenmelidir.
- İnşaat ve konut sektörünü destekleyici kredi v.b. alanlarda kolaylıklar sağlayacak bir teşvik politikası sektörün gelişmesine önemli bir katkı sağlayacaktır.
- Bölgede bulunan ve bölge dışında işlenen yer altı ve yer üstü zenginliklerinin bölgede işlenmesi sağlanmalıdır.
- İhtisas alanlarında Organize Sanayi Siteleri kurulmalıdır.
- Bölgede otoyol ağının tamamlanması ve demiryolu ağının yenilenip genişletilmesi, Diyarbakır’a uluslararası havalimanının yapılması bölgesel ticaretin gelişmesi açısından bir gerekliliktir.
- Tarımda ürün çeşitliliği ve yeni yöntemlerin kullanımı konusu devlet eliyle teşvik edilmeli ve geliştirilmelidir. Sulama kanalları kamu eliyle inşa edilmelidir. Suyun özelleştirilmesini ve üretici köylüye satışını sağlayacak politikalardan vazgeçilmelidir.
- Tarımsal potansiyelin gelişimi ve gelir seviyesinin artması için toprak reformu yapılmalıdır.
- Hayvancılığın gelişmesi için çalışma yürütülmeli köye dönüşte teşvik edici bir sistem olarak köylüye hayvan verilmeli, yayla yasakları bir daha gündeme gelmemek üzere son bulmalıdır.
- Bölgedeki orman varlığı geliştirilmelidir. Bölgedeki orman yangınlarına müdahale edilmelidir.
- Yerel yönetimlerin hizmet üretmek için karşılaştığı siyasi ve bürokratik problemlerin aşılması için tedbirler alınmalıdır. Başta planlama ve yatırımlar anlamında bölgedeki yerel yönetimlere kaynak aktarımı konusunda pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.
- Bundan sonra hazırlanacak planlarda hangi çalışmanın kaynağının nereden ve hangi vadede karşılanacağı; hangi kaynakla, hangi somut çalışmanın yapılacağı, yapılacak çalışmanın ne kadar zaman alacağı gibi net veriler kullanılmalıdır.
- STK’larla işbirliği katılımcı demokrasinin de gereklerinden olup kendi uzmanlık alanlarında çalışma yürütebilecek olan yapılarla birlikte çalışılması sağlanmalıdır.
- GAP’ın aksayan ve gelişme göstermeyen noktalarda açılım sağlanmalı ve çalışma bu alanlara doğru yoğunlaştırılmalıdır.

TMMOB DİYARBAKIR İL KOORDİNASYON KURULU

